

Så for os andre viser Villadsens store anstrengelse sig at have været al besværet værd, særligt i sin nu trykte form, som fortjener en lang brugs- og levetid.

René Falkenberg

Christine Mundhenk (red.)

Melanchthons Briefwechsel, Band T 13, Texte 3421-3779 (1544). Udg. af Matthias Dall' Asta, Heidi Hein og Christine Mundhenk. Stuttgart-Bad Canstatt: Verlag fromann-holzboog 2012. 631s. EUR 284.

Med stor præcision er udkommet dette nye bind af det kendte værk kun et år efter det forudgående bind. Nærværende udgivelse omfatter 369 stykker, latinske og tyske, og det er et godt tegn på Melanchthons enorme brevveksling, at disse breve kun omfatter året 1544. Indholdet er meddelt og beskrevet i koncentreret form i værkets *Regesten* Bd. 4, 1983. I mellemtiden er to nye breve dukket op, og de er aftrykt i nærværende bind nr. 3595a og 3777a. Det førstnævnte er ganske interessant: på en tabt forespørgsel fra Anton Lauterbach om nadverens brug svarer Melanchthon (den 22. juni 1544), at han vil råde til, at man går hyppigt til alters. Han henviser her til indstiftelsesordene hos Paulus "gør dette, så ofte som...". Det betyder, skriver Melanchthon, at man tit og ofte skal nyde nadveren, og at man ikke skal vente med det til dødslejet. Han oplyser også, at Luther netop har skrevet det samme til Anton. Brevet findes i en afskrift i Riga. Det andet "nye" brev (3777a) er en skrivelse fra Georg Norman til Melanchthon, udateret, men fra 1544. Bl.a. anbefaler han her franskmanden Carolus Paludanus, som i de sidste par år har været læge hos kong Gustav Vasa. Han rejser nu hjem og ønsker at passere Wittenberg undervejs. Brevet findes i koncept i rigsarkivet, Stockholm.

Brevvekslingen fra dette år afspejler i øvrigt anspændte private forhold hos Melanchthon. Datteren Anna var blevet gift med digteren Georg Sabinus, og de var flyttet til Preussen. Det var Melanchthon ked af. Sabinus var en kedelig, utro fyr. Da Anna et par år efter døde, var Melanchthon utrøstelig og bebrejdede sig selv. Også det store arbejdspress, opblussen af nadverstridigheden, forholdet til Luther og angsten for krig virkede trykkende på ham. Brevvekslingen med den danske Christian d. 3. begynder så småt at komme i gang i dette bind. Der er to emner, som drøftes mellem dem. Det ene drejer sig om vanskeligheder med leverancen af de gaver i form af sild og smør, som kongen forærer berømtederne i Wittenberg (3439). Kongen lover at få bedre styr på dette og opfordrer Melanchthon til at sende en ønskeseddel over gaver, som han kunne tænke sig tilsendt fra kongen. Det andet emne angår krigen fra 1542 mellem Christian d. 3. og kejser Karl d. 5. En fredsftale blev indgået i maj 1544. Omtalen af dette i Melanchthons brevveksling giver et glimt af den nyhedscentral, som Melanchthons hjem

var. Kongen havde – med tvivlsom ret – hævdet, at Danmark var uskyldig, og at det var fjenden, som var ond og tyrannisk (3439). Franz Burchard havde sendt nyheder om dette til Joachim Camerarius (3488), som sendte dem videre til Melanchthon, som sendte dem til Nikolaj Medler (3548) og til Albrecht af Preussen (3587), hvorefter Melanchthon endelig lykønskede kongen med freden (3659).

Martin Schwarz Lausten

Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgaard og Margit Warburg (red.)

Fremtidens danske religionsmodel. København: Forlaget Anis 2012. 392 s. Kr. 299. e-bog kr. 179.

Fremtidens danske religionsmodel har et sigende forsidebillede. Det er fra årtusindefejringen den 3. december 2000 ved Jelling Kirke og viser folketingets formand (Erling Olsen), statsministeren (Poul Nyrup Rasmussen) og regentparret stående ved Jellingestenen. (De) “levendegør den danske religionsmodels historiske oprindelse og statsretslige grundlag”, som det hedder på omslaget.

Det mest interessante er det, man næsten ikke ser, men kun skimter mellem den ene sten og statsministerens skulder. Her aner man biskoppen over Haderslev Stift, Niels Henrik Arendt. Måske er det en overfortolkning, men biskoppen illustrerer med denne opstilling, hvordan kirken og kristendommen i Danmark er trukket tilbage fra den direkte stats- og magtudøvelse. Folkekirkens magtudøvelse i det danske samfund er næste usynlig, men den eksisterer som en indirekte eller blød magt.

Desværre sætter bogens 21 artikler ikke direkte fokus på spørgsmålet om forholdet mellem folkekirke og magt i det danske samfund. Det sker mere indirekte i en række interessante artikler om fx religion, politik og ret i Europa (Lisbet Christoffersen), folkekirken, staten og økonomien (Niels Kærgaard og Jørn Henrik Petersen) samt staten, folkekirken og dansk sekularisme (Hans Boas Dabelsteen). Omdrejningspunktet i disse og de fleste øvrige artikler er forholdet mellem stat og evangelisk-luthersk folkekirke i Danmark med baggrund i solide historiske gennemgange og analyser.

Selvom bidragene nødvendigvis må rette sig i forskellige retninger, bliver de i substansen forsøgt holdt sammen af et overgribende begreb om, at der i Danmark er tale om en særlig national religionsmodel. Figuren “religionsmodel” henter sin inspiration fra talen om “velfærdsmodeller” og “arbejds-markedsmodeller” og skal åbne for at beskæftige sig med religion som en mangedimensional størrelse, som indbyder til tværfagligt samarbejde mellem politologer, teologer, religionssociologer, jurister, historikere og økonomer.

Redaktørerne definerer religionsmodellen som “det institutionaliserede og historisk betingede aftryk, som religionssystemets udvikling og interak-